

Ι. Α. ΝΤΟΜΑΛΗ

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΒΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Με μεγάλην συγκίνησιν ἐδέχθημεν τὴν πρόσκλησιν τοῦ ἀγαπημένου Διδασκάλου Καθηγητοῦ κ. Δ. Καλιτσουνάκη νὰ ἀποστείλωμεν τὴν μικρὰν αὐτὴν ἐργασίαν, ποῦ εἶναι ἓνα μέρος μιᾶς μεγαλυτέρας ἐργασίας, ἀλλὰ ποῦ εἶναι μαζί καὶ ἓνα δείγμα τοῦ πόσον ἠγάπησε καὶ τοῦ πῶς κατάλαβεν, ἐκεῖνος, ποῦ τὴν γράφει, τὴν Οἰκονομικὴν Ἐπιστήμην. Τὴν μεγάλην ἀγάπην ἤντησεν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν Διδασκάλων τοῦ τῆς Οἰκονομικῆς καὶ δὴ τοῦ Διδασκάλου μας καὶ Διδασκάλου ὄλων τῶν νεοελλήνων Οἰκονομολόγων ἐκδότη τοῦ «Ἀρχείου» ποῦ ἐορτάζομεν τὰ 50χρονα τῆς ἐκδόσεώς του, καθηγητοῦ κ. Δημ. Καλιτσουνάκη. Εὐτύχησε, λοιπόν, νὰ ἔχη, ἐκεῖνος ποῦ γράφει ἐδῶ, μεγάλους Διδασκάλους τῆς Οἰκονομικῆς. Ἄλλὰ ὑπεύθυνος εἶναι ἐκεῖνος μόνον, τοῦ πῶς τὴν ἐκατάλαβε τὴν Οἰκονομικὴν Ἐπιστήμην.

Πάντως εἶναι μεγάλη χαρὰ ποῦ ἐορτάζονται τὰ 50χρονα τοῦ ἀγαπημένου «Ἀρχείου Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν» καὶ μεγάλη τιμὴ τοῦ πρέπει. Τὸ «Ἀρχεῖον» ποδηγέτησε γενεὰς Οἰκονομολόγων καὶ τὰ περιεχόμενά του ἀπεικονίζουν ἓνα ἀπέραντον ἐκδοτικὸν μόχθον καὶ ἄθλον ἀληθινὸν καὶ περιέχει μονογραφίας μὲ τόσον πνευματικὸν μόχθον ἄδολον καὶ ἀποστολικὴν διάθεσιν ἐπιστημονικὴν, ἀληθῶς ἠρωϊκὴν καὶ ἀξιεπαινον τῶν νέων καὶ διαπρεπῶν Οἰκονομολόγων μας. Ὁ καθηγητὴς μας καὶ Διδάσκαλός μας κ. Δ. Καλιτσουνάκης ποῦ τόσα καὶ τόσα ὄνειρα ἐπιστημονικὰ ἐγέννησεν ἢ διδασκαλία του εἰς τὴν Α.Σ.Ο.Ε.Ε. καὶ ἄλλας Σχολὰς καὶ ποῦ τόσας καὶ τόσας ἐλπίδας ἐπιστημόνων ἐβοήθησε νὰ γεννηθοῦν καὶ ν' ἀνδρωθοῦν εἰς τὴν Μητέρα Σχολήν, μὲ τὸ «Ἀρχεῖον» ἐβοήθησε τὴν εἰδίκευσιν καὶ εἰδικὴν γινῶσιν καὶ θὰ διδάσκη πάντοτε εἰς τοὺς νέους Οἰκονομολόγους μας, τὸ ὑψηλὸν ἐπιστημονικὸν ἦθος καὶ ὕφος. Ἀξίζει λοιπόν διὰ τὸν Διδάσκαλόν μας ὁ πῦθ κάτω λόγος :

«Ἀγαπήσαμε πολὺ τὸν Διδάσκαλόν μας, τὸν ἀγαπήσαμε ὅπως ἀγαποῦν τὰ μικρὰ παιδιὰ τὴ μάνα τους, γιὰτὶ μικρὰ παιδιὰ τὸ δικό του ἀνήσυχο καὶ γεμᾶτο στοργῇ χνώτο ἐξέστανε τὸ μάγουλό μας, κ' ἐπειτα ἐφήβους μὲ τὰ μυαλὰ ἀνταρμασμένα καὶ τὴν καρδιά φουσκωμένη ἀπ' τὶς μεγάλες ἀνησυχίες τοῦ

καιροῦ μας, τὸ δικό του τὸ χέρι ἦταν πού ἄτρομο μᾶς ἔδειχνε τὸ σωστὸ δρόμο, κι ὅταν πιά ὄριμοι ἄντρες μὲ πληγωμένα τὰ πόδια ἀπ' τὴν τραχειὰ πορεία ἀνεβαίναμε τὸν ἀνήφορο, μὲ ἀγωνία καὶ λαχτάρα σκύβαμε νὰ βροῦμε τὰ χνάρια τῶν δικῶν του ματωμένων βημάτων πού θὰ μᾶς ἔφερναν στὴν Ἀλήθεια, στὴν Ἀνθρωπιά καὶ στὴν Παγκόσμια Ἀγάπη. Νὰ γιατί ἀγαπήσαμε τὸν Διδάσκαλόν μας».

Ἔτσι ὁμολογουμένως τόσοι καὶ τόσοι Οἰκονομολόγοι καὶ Πρακτικοὶ ὀφείλουν τὴν ἐπιστημονικὴν ἐπιτυχίαν των καὶ τὰς γονίμους ιδέας μεγαλοπνοῦ Οἰκονομικῆς πολιτικῆς εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Διδασκάλου καὶ ἐκδότου, Δ/ντοῦ τοῦ «Ἀρχείου» πού ἐορτάζομεν τὰ 50χρονα. Κι ἀγαπᾶς περισσότερον τὸν διδάσκαλόν σου, ὅσον ὑψηλότερον ἀνεβαίνεις καὶ γίνεσαι ὁλοένα καλύτερος κι ἀγωνίζεσαι νὰ γίνης ἰσάξιός τοῦ Διδασκάλου. Ἔτσι πολὺ ἀγαπήσαμε τὸ Διδάσκαλό μας οἱ χιλιάδες μαθηταὶ του.

Θὰ ἴδωμεν μόνον ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ Οἰκονομικοῦ Βίου τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Βάσιν ἔχουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἱστορικο-οικονομολόγου καθηγητοῦ μας κ. Ἀρ. Σίδερι τῆς ΑΣΟΕΕ τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ τὴν τῆς προσαρμογῆς, εἰς τὴν νεωτέραν ἐποχὴν, εὐθύνην, ἔχει ἐκεῖνος πού γράφει τὴν μικρὰν ἐργασίαν ἐδῶ.

Α'. ΟΙ ΠΡΟΕΛΛΗΝΕΣ

Ἀπὸ τῆς 3ης περίπου χιλιετηρίδος εὐρίσκομεν προηγμένον πολιτισμὸν εἰς Ἑλλάδα καὶ δὴ εἰς τὴν Κρήτην. Μινωϊκὸς πολιτισμὸς ἀπεκλήθη, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως Μίνως. Περὶ τῆς μορφῆς τῆς οἰκονομίας τῆς Κρήτης, κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οὐδὲν ἀσφαλὲς γνωρίζομεν.

Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τῆς 3ης περίπου χιλιετηρίδος κύματα λαῶν ἐκ βορρᾶ προερχόμενα, ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, Θράκην, Θεσσαλίαν, κατέρχονται εἰς νότιον Ἑλλάδα, φθάνουν μέχρι τῆς Πελοποννήσου, ἡ ὁποία ἦτο τότε σχεδὸν ἔρημος καὶ ἐποικίζουσιν τὰς Κυκλάδας. Αὐτοὶ ἔρχονται εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς Κρήτας. Γενᾶται ὁ Κρητικοκυκλαδικὸς πολιτισμὸς. Εἶναι οἱ λαοὶ πού οἱ Ἕλληνας καλοῦν Πελαγοῦς, Λέλεγας ἢ Κάρας. Περὶ τοῦ πολιτισμοῦ των ὀλίγα γνωρίζομεν. Εἶναι ἐκεῖνοι πού ἀποκαλεῖ ἡ ἱστορία Προέλληνας, οἱ πρὸ τῶν Ἑλλήνων, τῆς Ἀρίας φυλῆς, ζήσαντες εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Β'. Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΑΡΙΩΝ

Ἀπὸ τοῦ 20οῦ αἰῶνος π.Χ. ἀρχίζει ἡ πρὸς Νότον κάθοδος τῶν Ἀρίων. Ὀλόκληρος ἡ Ἀνατολὴ ἀναστατώνεται ἀπὸ τὴν κάθοδον αὐτὴν τῶν Ἀρίων.

Ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἐμφανίζεται εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Οἱ Ἀχαιοὶ εἰσέρχονται εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐκδιώκουν τοὺς Πελασγοὺς πρὸς τὰ βουνὰ καὶ αὐτοὶ ἐγκαθίστανται εἰς τὰς πεδιάδας. Προχωροῦν πρὸς Νότον, πρὸς τὴν Πελοπόννησον καὶ κατακτοῦν ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, καίοντες καὶ καταστρέφοντες τὰ πάντα. Καταδουλοῦν τοὺς Προέλληνας. Ἀλλὰ γρήγορα ἀνοικοδομοῦνται τὰ καταστραφέντα. Ὁ βόρειος πολιτισμὸς ἐξαπλοῦνται ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν Ἀχαιῶν νέα κύματα ὁμοφύλων λαῶν κατέρχονται ἐκ βορρᾶ. Οἱ Αἰολεῖς εἰσέρχονται εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Βοιωτίαν, ἣ ὅποια λαμβάνει νέαν ὄψιν. Νέα κοινωνικοοικονομικὴ ζωὴ γεννᾶται. Οἱ Ἀχαιοὶ γίνονται πλέον καὶ ναυτικοί. Ἀναπτύσσουν τὸ ἐμπόριον καὶ δημιουργοῦν ἀποικίας εἰς Δυτικὴν καὶ Ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Τέλος καταλαμβάνουν τὴν Κρήτην καὶ θέτουν τέρμα εἰς τὸ Κράτος τοῦ Μίνως, κατὰ τὸν 14ον π.Χ.

Νέα Κύματα κατέρχονται καὶ πλημμυρίζουν τοὺς Ἀχαιοὺς, τὰ κύματα τῶν Αἰολέων καὶ τέλος τῶν Δωριέων (12ος αἰών), με τοὺς ὁποίους ταυτίζονται καὶ οἱ Ἴωνες. Δωριεῖς εἶναι οἱ Σπαρτιαῖται καὶ Ἴωνες οἱ Ἀθηναῖοι. Τὰ κύματα αὐτὰ συνεχίζονται καὶ κατὰ τὸν 11ον καὶ τὸν 10ον αἰῶνα π.Χ. Αἱ Ἑλληνίδες πόλεις πλέον γεννῶνται.

Γ'. Αἱ ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

Αἱ Ἑλληνίδες πόλεις γεννῶνται, ὅταν οἱ Ἄριοι κατοικοῦν πλέον μονίμως εἰς ἓνα τόπον. Περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἀρίων τούτων ἐλάχιστα γνωρίζομεν. Φαίνεται ὅτι ἦσαν πολεμικὸς καὶ ἡμινομαδικὸς λαὸς, ὑπὸ φυλάρχους, ζῶντες κατὰ γένη, ὑπὸ πατριαρχικὴν ἐξουσίαν καὶ γνωρίζουν τὰ μέταλλα. Ἀσχολοῦνται κυρίως μετὰ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ μετὰ τὴν γεωργίαν. Μετὰ τὴν κτηνοτροφίαν ἀσχολοῦνται οἱ ἄνδρες καὶ μετὰ τὴν γεωργίαν αἱ γυναῖκες. Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ἄριστοι κατοικοῦν εἰς τὴν πόλιν, πού εἶναι ὠχυρωμένη καὶ περιχαρακωμένη.

Δ'. Η ΟΜΗΡΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Περὶ τῶν Ἀρίων εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον καὶ τὴν δημιουργίαν τῶν ἑλληνίδων πόλεων μαθάνομεν πολλὰ ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν. Ἡ Ὀμηρικὴ Οἰκονομία τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, στηρίζεται κυρίως εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἐμφανίζει καὶ μίαν βιοτεχνικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἓνα μικρὸν ἐμπόριον.

Ὁ Οἶκος ἀποτελεῖ τὴν οἰκονομικὴν μονάδα τῆς Ὀμηρικῆς οἰκονομίας. Ἕνας οἶκος αὐτάρκτης στηριζόμενος εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν. Οἰκιακὴ βιοτεχνία ὑπηρετεῖ τὴν κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν τῆς κλειστῆς αὐτῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας. Μόνον ἐλάχισται συναλλαγὰι λαμβάνουν χώραν μετὰ τὴν μορφήν κυρίως δώρων ἢ ἀρπαγῶν. Ἡ ἰδιοκτησία εἶναι ἀρχικῶς ὁμαδική. Κατόπιν γίνεται οἰκογενειακή. Ἐπειτα γίνεται ἰδιοκτησία ἀτομική. Ἐμφανίζεται κατὰ

συνέπειαν ὁ οἰκονομικοκοινωνικός διαφορισμός. Ὁ κοινωνικός καταμερισμός τῶν ἔργων, ἔξω ἀπὸ τὸν οἶκον, εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτος. Τὸ ἐμπόριον μόνον ἔξωτερικὸν ἐμπόριον. Ἡ πειρατεία καὶ ἡ ληστεία δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὸ ἐμπόριον τοῦτο. Ἡ μορφή τῆς Οἰκονομίας εἶναι ἡ μηχανικῶς δεσμευμένη Οἰκονομία. Μὲ πνεῦμα ποριστικὸν καὶ οὐχὶ κερδοσκοπικόν. Μία κλειστὴ φυσικὴ Οἰκονομία.

Ε'. Ο ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Τὴν Οἰκονομίαν τῆς Ἑλλάδος μεταβάλλει μορφήν ὁ μεγάλος ἀποικισμὸς τῶν Ἑλλήνων, ποὺ εἶναι συνεχῆς ἀπὸ τοῦ 12 π.Χ. μέχρι τοῦ 7ου αἰῶνος. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Μεσόγειον. Ἐποχὴ ὁμαδικῆς ἐξόδου. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς μεγάλης ἀποδημίας τῶν Ἑλλήνων, καθ' ἣν ἄλλους ἐξετόπισαν ἐκ τῶν πόλεων των, τὰ ὄπλα τῶν ἐχθρῶν καὶ ὁ σφετερισμὸς τῶν περιουσιῶν των, ἄλλους οἱ ἐμφύλιοι ἀγῶνες, ἄλλους ἡ στενότης καὶ τὸ ἄγονον τῆς γῆς. Ὁ ἀποικισμὸς αὐτὸς διαρκέσας ἐπὶ 4 αἰῶνας, παύει πλέον κατὰ τὸν ὅτον αἰῶνα π.Χ. Παναρχαία μοῖρα τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε νὰ κυνηγοῦν εἰς ξένας πατρίδας τὸ Γαλάζιο Πουλί τῆς εὐτυχίας. Συνεχίζεται καὶ σήμερον αὐτὴ ἡ παράδοσις καὶ αὐτὴ ἡ φυγὴ πρὸς ξένας πατρίδας.

Μέχρι τώρα ἡ Οἰκονομία τῶν Ἑλλήνων στηρίζεται κυρίως εἰς τὴν γεωργίαν. Μὲ τὰ ἀγαθὰ τῆς καλύπτονται αἱ ἀνάγκαι τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν νέαν ἐποχὴν τοῦ ἀποικισμοῦ ἀναπτύσσονται αἱ ἀνταλλαγῆ ἀγαθῶν, ἀναπτύσσεται καὶ ἐμπόριον. Ἡ Οἰκονομία τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, ἀπὸ κλειστὴ οἰκιακὴ οἰκονομία, ἀπὸ φυσικὴ οἰκονομία, γίνεται συναλλακτικὴ καὶ χρηματικὴ Οἰκονομία. Ἐμφανίζεται ἡ μορφή τῆς Οἰκονομίας τοῦ Ἀρχαίου Καπιταλισμοῦ, μὲ καταμερισμὸν ἔργων, μὲ οἰκονομικοκοινωνικὸν διαφορισμὸν, μὲ ζωηρὸν ἐμπόριον καὶ μὲ πνεῦμα τῆς Οἰκονομίας κερδοσκοπικόν, πνεῦμα καπιταλιστικόν. Μία πρωτόγονος μορφή τοῦ Νεωτέρου Καπιταλισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας.

Πάντως τοὺς δύο ἄκρους τύπους συντηρητισμοῦ καὶ τῆς προόδου ἐμφανίζουν ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι. Εἰς ἓνα ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ καταταχθῆ κάθε πόλις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ ἡ ἱστορία τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἡ πλέον γνωστὴ, δίδομεν μίαν μικρὰν ἱστορικὴν σκιαγράφειν των. Εἰς μίαν μορφήν Οἰκονομίας, εἴτε τὴν μορφήν τῆς Οἰκονομίας τῆς Σπάρτης, εἴτε τὴν μορφήν τῆς Οἰκονομίας τῶν Ἀθηνῶν, δύναται νὰ καταταχθῆ ἡ Οἰκονομία τῶν Ἑλληνίδων πόλεων.

ΣΤ'. Η ΣΠΑΡΤΗ

Ἡ Σπάρτη παρουσιάζει τὴν μεγαλυτέραν στασιμότητα, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἐνῶ αἱ ἄλλαι Ἑλληνίδες πόλεις, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐμπορίου, τοῦ

ἀποικισμού, τῶν συναλλαγῶν, μετὰ τῶν ἀποικιῶν, ἐξέρχονται ἀπὸ τὴν κλειστήν, φυσικὴν οἰκονομίαν καὶ τὸ γεωργικὸν καθεστῶς, διὰ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ γεωργοεμπορικὸν καὶ τὴν συναλλακτικὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν, διὰ νὰ διαμορφώσουν τὴν μορφήν τῆς Οἰκονομίας τοῦ Ἀρχαίου Καπιταλισμοῦ, ἡ Σπάρτη ἔμεινε μία γεωργικὴ χώρα με στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν, ἓνα στρατόπεδον γαιοκτημόνων. Μία πόλις καθυστερημένη. Μία χώρα γεωργικὴ καὶ ἀπομεμονωμένη.

— Τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς.

Κάθε πολίτης Σπαρτιάτης εἶχε τὸ κτῆμα του, τὸν κλῆρον, ποῦ ἐκαλλιέργει διὰ δούλων ἢ καὶ περιοίκων, ἐκ τῶν ὁποίων συνετηρεῖτο, ἀσχολούμενος μετὰ πολεμικὰ ἔργα, στρατιώτης ἰσόβιος τῆς Σπάρτης, ἀσκούμενος συνεχῶς καὶ λιτοδίαιτος, συντρώγων εἰς τὰ φειδίτια (συσσίτια) μετὰ τοὺς ἄλλους ὁμοίους του ἐλευθέρους Σπαρτιάτας καὶ ἐλάχιστα ἀσχολούμενος μετὰ τὴν πολιτικὴν.

Διὰ νὰ ἀποφευχθῇ ὁ τεμαχισμὸς τῆς γῆς, ἀπηγορεύθη ἡ κληρονομία τοῦ κλήρου, ὑπὸ ἄλλου τέκνου πλὴν τοῦ πρωτοτόκου. Ἐπίσης ἀπηγορεύθη καὶ κάθε ἄλλη χρέωσις ἢ ἀπαλλοτριώσις ἐν ζωῇ.

Κοινωνικὸν καθεστῶς ἐντόνου διαφορισμοῦ ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Σπάρτην Οἱ Σπαρτιάται θεωροῦν ἑαυτοὺς ὡς ἐκλεκτοὺς. Δὲν ἐπιτρέπουν τὴν πολιτογράφησιν εἰς τὴν σπαρτιατικὴν πολιτείαν ἑτεροχθόνων περιοίκων καὶ εἰλωτῶν. Μία γενναία μεταρρύθμισις τοῦ Ἀγιδος δὲν ἐπέτυχε νὰ σώσῃ τὴν ἀριστοκρατικὴν Σπάρτην ἀπὸ τὸν ἀφανισμόν. Ἡ ἀριστοκρατικὴ ὑπερηφάνεια ἔσβησε τὴν πόλιν, μαζὶ μετὰ τοὺς συνεχεῖς πολέμους τῶν Σπαρτιατῶν, ποῦ τοὺς ἀπεδεκάτιζαν.

— Τὸ πολίτευμα.

Οἱ Σπαρτιάται ἐκυβερνοῦντο ἀριστοκρατικῶς. Εἰκοσιοκτῶ γέροντες μετὰ τοὺς δύο βασιλεῖς ἀποτελοῦν τὴν γερουσίαν. Αὐτοὶ κυβερνοῦν τὴν Σπάρτην Μαζὶ μετὰ τὴν γερουσίαν ἐκλέγονται, κάθε ἔτος, οἱ πέντε Ἐφοροί, οἱ ὁποῖοι ἐποπτεύουσι ὅλας τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς βασιλεῖς. Ὁ Δῆμος ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ἐλευθέρους πολίτας, ποῦ συμμετέχουν εἰς τὰ φειδίτια (συσσίτια). Ἡ οὐσιαστικὴ κυβερνητικὴ ἐξουσία εὑρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν πέντε Ἐφόρων. Τὸ ἀριστοκρατικὸν τοῦτο πνεῦμα ἐφθειρε τὴν Σπάρτην. Σιγά-σιγά ἔσβησεν ἡ Σπάρτη.

— Τὸ οἰκονομικὸν καθεστῶς.

Τὸ οἰκονομικὸν καθεστῶς τῆς Σπάρτης εἶναι γεωργικόν, μετὰ μικρὰν βιοτεχνίαν καὶ μικρὸν ἐμπόριον. Κυρίως γεωργικὸν καθεστῶς. Ἡ οἰκιστικὴ οἰκονομία κυριαρχεῖ. Ὁ Σπαρτιάτης ζῆ εἰς τὴν πόλιν, ἀπὸ τὰ προϊόντα τοῦ γεωργικοῦ του κλήρου, ποῦ τὸν καλλιερгоῦν εἰλωτες, δούλοι τῆς πόλεως. Οἱ εἰλωτες δὲν εἶναι δούλοι προσωπικοὶ τοῦ κάθε Σπαρτιάτου, ἀλλὰ δούλοι τοῦ Κράτους, δούλοι τῆς Σπάρτης. Δὲν δύναται νὰ τοὺς διώξῃ ἢ νὰ τοὺς πωλήσῃ ὁ

πολίτης Σπαρτιάτης. Ὁ εἰλωτὸς ζῆ εἰς τὸ καλλιεργούμενον κτῆμα καὶ ἀποζῆ ἀπὸ αὐτό. Καλύπτει καὶ ὁ δοῦλος καὶ ὁ Σπαρτιάτης τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀπὸ τὸ κτῆμα.

— Ἡ μορφή τῆς Οἰκονομίας.

Βαρὺ σιδηροῦν νόμισμα χρησιμεύει ὡς χρῆμα διὰ τὰς μικρὰς ἀνταλλαγὰς ἀγαθῶν. Μικρὰ βιοτεχνία ὑφίσταται. Οἰκοτεχνία. Οἰκονομία τοῦ Οἴκου. Πνεῦμα ποριστικὸν καὶ οὐχὶ κερδοσκοπικὸν ἐπικρατεῖ. Ἡ μορφή τῆς Σπαρτιατικῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ μορφή τῆς ἡμιδεσμευμένης Οἰκονομίας. Μία ἐξουσία ἀνωθεν ρυθμίζει τὴν οἰκονομικὴν δρᾶσιν. Δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία οἰκονομικὴ ἀπόλυτος. Ὁ Σπαρτιάτης ζῆ ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν ἄλλων καὶ αὐτὸς ἀσχολεῖται μὲ τὰ πολεμικὰ ἔργα. Ἔτσι δὲν εὐρίσκομεν εἰς τὴν Σπάρτην τὴν μετὰβασιν, ὅπως εἰς τὰς ἄλλας Ἑλληνίδας πόλεις, ἀπὸ τῆς ἡμιδεσμευμένης καὶ ἡμιφεουδαλικῆς οἰκονομίας, εἰς τὴν ἐλευθέραν καὶ πρὸς καπιταλισμὸν τείνουσαν Οἰκονομίαν. Δὲν ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Σπάρτην ἡ μορφή τῆς οἰκονομίας τοῦ Ἀρχαίου Καπιταλισμοῦ, ὅπως εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἡ ἐπικράτησις τῶν Μακεδόνων ἐξήλειψεν ἀπὸ τῆς Γῆς τὸ σπαρτιατικὸν τοῦτο καθεστῶς. Ἡ Σπάρτη ἔμεινε εἰς τὴν ἱστορίαν, ὡς ἓνα στρατόπεδον γαιοκτημόνων, μὲ μορφήν Οἰκονομίας ἡμιφεουδαλικήν, ἡμιδεσμευμένην καὶ καθυστερημένην.

Ζ'. ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

Ι. Πρώτη ἐποχή: Προκλασικὴ ἐποχή.

Ἐνῶ ἡ Σπάρτη θεωρεῖται, ὅτι ἀπεικονίζει τὴν καθυστέρησιν καὶ τὴν συντήρησιν, τὴν συντηρητικότητα, αἱ Ἀθηναίαι θεωροῦνται, ὅτι ἀπεικονίζουν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρόοδον, τὴν ἐξέλιξιν.

Πάντως παρὰ τὴν καύχησιν τῶν Ἀθηναίων, ὅτι ἦσαν αὐτόχθονες καὶ οὐχὶ ἑτερόχθονες, ὅτι δὲν ἦσαν ξένοι κατακτηταὶ τῆς Ἀττικῆς, βέβαιον εἶναι ὅτι Ἀχαιοί, Ἴωνες, Δωριεῖς, ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν καὶ συνανεμίχθησαν μετὰ τῶν αὐτοχθόνων τῶν Ἰώνων, κυρίως παραμεινάντων εἰς αὐτήν. Οἱ Ἴωνες ἦσαν ἥπιοι καὶ δὲν ἐξετόπισαν τοὺς γηγενεῖς καὶ ἡ δουλεία τῶν κατακτηθέντων ὑπὸ αὐτοῦς εἶναι πολὺ ἐπιεικεστέρα τῆς δουλείας τῶν εἰλώτων τῆς Σπάρτης.

Ἡ ἰδρυσις τῶν Ἀθηναίων ἀποδίδεται εἰς τὸν Θησέα περὶ τὸν 10ον αἰῶνα. Εἶναι διηρημένα τὰ 50-90 γένη τῶν ἐπηλύδων εἰς 4 φυλάς (Γελέοντες, Ἀργαδεῖς, Αἰγικορεῖς, Ὀπλητες). Κοντὰ εἰς τοὺς Ἴωνας ζῆ τὸ πλῆθος τῶν γεωργῶν καὶ δημιουργῶν — τὸ πλῆθος τὸ αὐτόχθον, τὸ ἀπὸ τῶν Προελλήνων πλῆθος.

— Τὸ κοινωρικὸν καθεστῶς.

Τοῦτο εἶναι κυρίως γεωργικόν. Οἱ Εὐπατρίδαι, τὰ πλοῦσια γένη, κατέχουν τὰς καλύτερας γαίας καὶ καλλιεργοῦν τοὺς ἀγρούς των διὰ δούλων ἢ δουλοπαροίκων, ἐνῶ αὐτοὶ κατοικοῦν εἰς τὸ ἄστυ, τὴν πόλιν καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν πολιτικὴν, τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Εἰς τοὺς καλλιεργητὰς των ἀφήνουν τὸ 1/6 τῶν παραγομένων μόνον καρπῶν, δι' ὃ καὶ ἀποκαλοῦν αὐτοὺς ἐκτημόρους. Καμμίαν οἰκονομικὴν δρᾶσιν δὲν ἔχουν οἱ εὐπατρίδαι αὐτοὶ πλοῦσιοι. Περιφρονοῦν μάλιστα κάθε οἰκονομικὴν ἀπασχόλησιν. Οἱ πτωχότεροι ἐξ αὐτῶν παραμένουν εἰς τὴν ὑπαίθρον καὶ καλλιεργοῦν τοὺς ἀγρούς μὲ αὐτεπιστασίαν μὲ δούλους ἢ δουλοπαροίκους. Τὸ πολὺ πλῆθος ζῆ μὲ τὴν ἐργασίαν του. Ἡ γῆ ἀνήκει μόνον εἰς ὀλίγους. Ἐξ αὐτοῦ καὶ ὁ ἔντονος οἰκονομικὸς διαφορισμὸς ποῦ ἐπικρατεῖ.

— Τὸ πολίτευμα.

Εἰς τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο καθεστῶς ἀντιστοιχεῖ καὶ τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων (8ος π.Χ. αἰών). Ἀριστίνδην λαμβανόμενοι ἀσχοῦν τὴν ἐξουσίαν οἱ Εὐπατρίδαι. Τὸ πολιτικὸν τοῦτο καθεστῶς εἶναι συνέπεια τοῦ οἰκονομικοκοινωνικοῦ καθεστῶτος, τοῦ γεωργικοῦ, τοῦ γαιοκτημονικοῦ, ποῦ τὸ χαρακτηρίζει ἔντονος οἰκονομικός, καὶ κοινωνικός διαφορισμός.

Σιγὰ-σιγὰ διασποῦνται τὰ γένη, ἡ ἰδιοκτησία κατατεμαχίζεται, ἡ στενότης τῆς γῆς, μεταθέτουν τὰ ἄτομα ἀπὸ μιᾶς κοινωνικῆς θέσεως εἰς ἄλλην. Κτηματῖαι μεταβάλλονται εἰς ἀκτήμονας. Κάθε ἄτομον ἀγωνίζεται νὰ ζήσῃ μὲ ἰδίας δυνάμεις. Ἡ μετανάστευσις, ὁ δρόμος πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὰς ἀποικίας δίδουν διέξοδον.

Τὸ Ἐμπόριον ἀρχίζει νὰ κινῆται ζωηρῶς. Τὸ ἀναπτυσσόμενον ἐμπόριον κινεῖ καὶ τῆς βιοτεχνίας τὴν ἀνάπτυξιν. Οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιοτεχνίαν, πορίζονται κέρδη πολλά, μεγάλα κέρδη. Δὲν περιφρονοῦν πλέον τὸ ἐμπόριον οἱ Ἀθηναῖοι. Τὸ ἐμπόριον, ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικόν, γίνονται ἡ μηχανὴ τῆς προόδου.

— Τὸ οἰκονομικὸν καθεστῶς.

Ἡ γεωργία ἀναπτύσσεται καὶ κινεῖται πρὸς ἀλλαγὴν τῶν καλλιεργειῶν διὰ προϊόντων μεγαλυτέρας ἀποδόσεως καὶ ἀξίας. Ἡ βιοτεχνία καὶ αὐτὴ ὄλονεν ἀναπτύσσεται. Ἡ ναυτιλία καὶ ἡ ναυπηγικὴ σημειώνουν προόδους. Ἡ ζωηρὰ κίνησις τῶν συναλλαγῶν γεννοῦν τὴν ἀνάγκην ἐνὸς ἀσφαλοῦς νομίματος, ὡς μέσου διευκολύνσεως τῶν ἀνταλλαγῶν καὶ ὡς μέτρου τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος κόπτονται ἀργυρᾶ καὶ χάλκινα νομίσματα εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ ζωηρὰ αὐτὴ οἰκονομικὴ ζωὴ, ἐγέννησε μίαν νέαν κοινωνικὴν τάξιν, τὴν τρίτην τάξιν τῶν βιοτεχνῶν, τῶν ἐμπόρων, τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Τὸ γεωργικὸν καθεστῶς μεταβάλλεται εἰς γεωργοβιοτεχνο-εμπορικὸν καθεστῶς.

— Ἡ μορφή τῆς Οἰκονομίας κατὰ τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα, τὴν Προκλασσικὴν ἐποχὴν.

Κατὰ τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα δὲν ὑπάρχει πλέον ἡ κλειστὴ φυσικὴ οἰκονομία τῆς ἀριστοκρατικῆς ἐποχῆς. Μία νέα μορφή οἰκονομίας ἐμφανίζεται, ἡ μορφή τῆς συναλλακτικῆς καὶ χρηματικῆς οἰκονομίας. Ὁ κινητὸς πλοῦτος παίξει πρωτεύοντα ρόλον. Γίνεται μετατόπισις τῆς οἰκονομικῆς ἡγεσίας καὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς Οἰκονομίας, ἀπὸ τῶν εὐπατριδῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κινητοῦ πλοῦτου, τοὺς ἐπιχειρηματίας. Μία νέα πραγματικότης διαμορφούται. Μία κοινωνικὴ ἀναστάσις προκαλεῖται ἀπὸ τὴν ἀναπτυσσομένην χρηματικὴν οἰκονομίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ τρίτη τάξις, ἡ τάξις μεταξὺ τῶν Εὐπατριδῶν καὶ τοῦ πλήθους, ἡ τάξις τῶν ἐπιχειρηματιῶν ἐξίτηται καὶ πολιτικὴν θέσιν ἀνάλογον πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἡγετικὴν θέσιν τῆς καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς. Ἡ Σολῶνειος νομοθεσία εἶναι ἡ νομικὴ ἔκφρασις τῆς. Ὑποτιμᾶται τὸ νόμισμα καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐλευθερώνεται ἡ Ἀττικὴ γῆ ἀπὸ τὰ χρέη. Οἱ χρεῶσται πληρώνουν μὲ ὑποτιμημένον νόμισμα τὰ παλαιὰ χρέη των. Οἱ πολλοὶ ἀναλόγως πλέον τοῦ πλοῦτου των (πλουτίνδην) καὶ οὐχὶ ἕνεκα τῆς καταγωγῆς των (ἀριστίνδην) ἐκλήθησαν νὰ κυβερνήσουν τὴν χώραν (τιμοκρατία) καὶ νὰ ἐκλεγοῦν ἄρχοντες τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐγενήθη ἡ μορφή τοῦ Ἀρχαίου Καπιταλισμοῦ.

II. Δευτέρα ἐποχὴ : Ἡ κλασσικὴ ἐποχὴ (5ος αἰὼν π.Χ.).

Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, πού εἶδαμεν, προετοιμάζεται ἡ κλασσικὴ ἐποχὴ τῶν Ἀθηνῶν, ὁ λαμπρὸς 5ος αἰὼν π.Χ. Αἰὼν πλοῦτου καὶ εὐημερίας τῶν Ἀθηνῶν. Περίοδος χρηματικῆς, πιστωτικῆς, συναλλακτικῆς, ἐλευθέρως Οἰκονομίας, μία πρώτη ἐμφάνισις τῆς συγχρόνου ἐλευθέρως ἐπιχειρηματικῆς Καπιταλιστικῆς Οἰκονομίας. Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι (490—478 π.Χ.) ἀνεγέννησαν τὰς Ἀθήνας. Αἱ Ἀθηναί, ὄχι μόνον ἔσωσαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἀσφαλίσασαι τὴν ναυτικὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ Αἰγαῖον, κατέστησαν τὰς Ἀθήνας μέγα οἰκονομικὸν κέντρον τῆς Μεσογείου, προστάτην τῶν νήσων καὶ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων. Τὰ ξύλινα τείχη, ὁ στόλος τῶν Ἀθηνῶν, ἔφεραν τὴν εὐημερίαν καὶ τὸν πλοῦτον. Ἡ Δηλιακὴ Συμμαχία ἀποφέρει μέγαν πλοῦτον εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Πειραιεὺς κατέστη τὸ κύριον ἐμπορεῖον τῆς Μεσογείου. Τὸ Ἀθηναϊκὸν νόμισμα, τὸ κύριον νόμισμα τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, τὸ κύριον διεθνὲς νόμισμα, τὸ κύριον ἀνταλλακτικὸν μέσον. Τὸ ἐμπόριον, ἡ βιοτεχνία τῶν Ἀθηνῶν, ἔλαβον νέαν ζωηρὰν κίνησιν καὶ ἀνάπτυξιν. Μέγας πλοῦτος ἠῤῥξανε συνεχῶς τὴν οἰκονομικοπολιτικὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν.

— Ἡ νέα οἰκονομικὴ ζωὴ.

Δάση καὶ βοσκαὶ ἐκχεροῦνται. Νέα γῆ καλλιεργεῖται ἐντατικῶς. Τὸ

ἐμπόριον καὶ ἡ βιοτεχνία ἀναπτύσσονται συνεχῶς, ραγδαίως. Ἡ ἐργασία καταμερίζεται περισσότερο (τέκτονες, πλάσται, χαλκοτύποι, λιθουργοί, βαφείς, χρυσοῦ μαλακτῆρες καὶ ἐλέφαντος, ζωγράφοι, ποικιλταί, τورνευταί, ἀμαξοπηγοί, κλωστρόφοι, λινουργοί, σκυτοτόμοι, μεταλλεῖς) δηλ. ἐμφανίζονται ὄλονέν καὶ νέα ἐπαγγέλματα. Ἡ οἰκοτεχνία ἐργάζεται καὶ παρουσιάζει ζωηρὰν κίνησιν. Ἀλλὰ γενῶνται καὶ τὰ ἐργαστήρια, ἡ πρώτη ἐμφάνισις τῶν σημερινῶν μεγάλων ἐργοστασίων. Τὸ ἐμπόριον λαμβάνει νέαν ζωηρὰν ἀνάπτυξιν. Ἡ ναυτιλία καὶ ἡ ναυπηγικὴ ἐπετέλεσαν μεγάλας προόδους. Ὁ Πειραιεὺς γίνεται ὁ μέγας λιμὴν διεθνoῦς ἐμπορίου. Οἱ ἀργυραμοιβοὶ ἐγιναν τραπεζίται. Μία χρηματικὴ, συναλλακτικὴ καὶ πιστωτικὴ οἰκονομία ἐπικρατεῖ. Ἀλλὰ καὶ ἐν Κράτος με κοιωνικὴν πολιτικὴν, πού βοηθεῖ τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ἐνδεεῖς. Δίδει συντάξεις εἰς χήρας καὶ ὄρφανά. Ἐκτελεῖ μεγάλα δημόσια ἔργα διὰ τὰ προσφέρει ἐργασίαν καὶ ἀπασχόλησιν εἰς τοὺς ἀνέργους. Πληρώνει τοὺς πολίτας, ὅταν συμμετέχουν εἰς δημόσια λειτουργήματα. Εἶναι ὁ καλούμενος χρυσοῦς αἰὼν τῶν Ἀθηνῶν. Πάντως καὶ αὐτὸς με ἔντονον οἰκονομικοκοινωνικὸν διαφορισμόν.

— Ἡ μορφή τῆς Οἰκονομίας τῆς κλασικῆς ἐποχῆς.

Ἡ μορφή τῆς Οἰκονομίας τῆς κλασικῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ μορφή τοῦ Ἀρχαίου Καπιταλισμοῦ. Ἡ οἰκονομικὴ ἐλευθερία τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν εἶναι πλήρης, ἡ οἰκονομικὴ πρωτοβουλία ἀδέσμευτος. Κανένα ἐπάγγελμα δὲν ἀπηγορεύετο νὰ ἀσκηθῆ. Ἡ οἰκονομία τῶν Ἀθηνῶν τοῦ 5ου αἰῶνος π.Χ. εἶναι ἐκχρηματισμένη, πιστωτικὴ, ἐλευθέρη οἰκονομία διὰ τοὺς ἐλευθέρους πολίτας καὶ οὐχὶ διὰ τοὺς δούλους, ἐπιχειρηματικὴ καὶ με πνεῦμα κερδοσκοπικὸν οἰκονομία. Οἰκονομία με πνεῦμα κερδομανίας, πνεῦμα καπιταλιστικόν. Ἀλλὰ παραλλήλως ὑπάρχει καὶ ἡ φυσικὴ οἰκονομία. Ἡ Οἰκονομία τοῦ 5ου αἰῶνος εἶναι ὁ ἀτελής ἐκεῖνος Ἀρχαῖος Καπιταλισμός, πρωτόγονος μορφή τοῦ Νεωτέρου Καπιταλισμοῦ, με πνεῦμα κερδοσκοπικόν, πνεῦμα καπιταλιστικόν. Ἡ ἀκμὴ τῆς ἑλληνικῆς Οἰκονομίας ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου. Με τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐμπορίου πού ὑπῆρξε πάντοτε ἡ μηχανὴ τῆς προόδου, ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία τῶν ἱστορικῶν χρόνων ὀργανώθη ἐπὶ καπιταλιστικῶν βάσεων, με πνεῦμα κερδοσκοπικόν, ἥτοι τὸ ὄνομασθὲν καπιταλιστικόν πνεῦμα. Μετὰ τοὺς Φοίνικας οἱ Ἕλληνες πρῶτοι ἀνέπτυξαν τὸν καπιταλισμὸν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ ἡττα τῆς Χαιρωνείας (338 π.Χ.) ἐσήμανε τὸ τέλος τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, τὸ τέλος τοῦ κλασσικοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ μεγαλεῖον παρῆλθεν, ἤρχισε ἡ ἀγωνία τῶν Ἀθηνῶν.

Η'. Η ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ἡ Ἑλληνιστικὴ Οἰκονομία εἶχε μέγα χῶρον. Ὁ χῶρος εἶναι ἓνας σημαντικὸς παράγων διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν κάθε οἰκονομίας. Τὰ ὄρια τῆς

οικονομίας αὐτῆς εἶναι τὰ σύνορα τοῦ Κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Διαδόχων του, ἀπὸ τῆς Μακεδονίας μέχρι Κρήτης καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἀπὸ τῆς πρόσθεν Ἀσίας μέχρι τῶν Ἰνδιῶν. Ἐνας μέγας χῶρος παραγωγῆς πλήθους ποικίλων ἀγαθῶν, γεωργοβιοτεχνικῶν, ξυλείας καὶ μετάλλων, ἀλιευτικο-κτηνοτροφικῶν, ἀλλὰ μὰζι καὶ μέγας χῶρος καταναλώσεως τῶν ἐγχωρίων καὶ ξένων προϊόντων. Μέγας χῶρος διὰ μίαν συνεχῆ οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ζωηρὰν οἰκονομικὴν δρᾶσιν. Μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγαθῶν ποῦ κυκλοφοροῦν.

— Ἡ νέα οἰκονομικὴ ζωὴ τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων.

Διάφοροι λαοὶ κατοικοῦν καὶ δροῦν οἰκονομικῶς εἰς τὸν μέγαν τοῦτον χῶρον. Ἡ ἴδρυσις πολλῶν πόλεων δημιουργεῖ νέαν οἰκονομικὴν ζωὴν. Ἡ γῆ ἀνήκει κατ' ἀρχὴν εἰς τὸν Βασιλέα, γῆ βασιλική. Οἱ κάτοικοι τῆς γῆς δὲν ἔχουν πλήρη κυριότητα τῆς γῆς. Ἡ κυριότης ἀνήκει εἰς τὸν Βασιλέα, εἶναι γῆ βασιλική. Καλλιεργοῦν τὴν γῆν μὲ δούλους καὶ ἐλευθέρους ἐργάτας. Ὑπάρχει παρὰ τὴν βασιλικὴν γῆν καὶ ἡ ἱερὰ γῆ, ἡ γῆ ποῦ ἀνήκει εἰς τοὺς Ναοὺς. Ἡ οἰκονομία τοῦ Οἴκου κυριαρχεῖ εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Ἡ σχεδὸν αὐτάρκης οἰκιακὴ οἰκονομία. Πλήρη ἰδιοκτησίας κυριότητα κατέχουν οἱ μετανάστες ἐξ Ἑλλάδος, οἱ κληροῦχοι καὶ οἱ κληροὶ ποῦ δίδονται εἰς τοὺς στρατιώτας (ἐπτάρουροι μάχιμοι) δηλ. περίπου εἴκοσι στρέμματα. Ἡ οἰκονομία τῶν κληρούχων δὲν εἶναι κλειστὴ οἰκιακὴ οἰκονομία, ἀλλὰ χαλαρά. Οἰκονομία ποῦ παράγει τὰ ἀγαθὰ τῆς διὰ τὴν πωλῆσιν εἰς τὴν Ἀγοράν. Τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν ἐλευθέρως καπιταλιστικῆς οἰκονομίας.

Τὸ Νόμισμα-Χρῆμα, ποῦ ἐξυπηρετεῖ τὴν σχεδὸν παγκόσμιον αὐτὴν Οἰκονομίαν, εἶναι ἡ Ἀττικὴ Δραχμὴ, μὲ προτομὴν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Εἶναι ἡ ἀργυρᾶ Δραχμὴ βάρους 4.250 γραμ. Μέγας καταμερισμὸς τῶν ἔργων (ἐπαγγέλματα) ἐξυπηρετεῖ τὴν μεγάλην εἰς χῶρον αὐτὴν Οἰκονομίαν.

Τὸ Ἐμπόριον, ἐντὸς τοῦ μεγάλου αὐτοῦ χώρου τῶν Ἑλληνιστικῶν Κρατῶν ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν. Δημιουργοῦνται πολλὰ ἔμπορεϊα. Τὸ ἔμπόριον τὸ ἀσχοῦν οἱ ἰδιῶται. Ἐκ τοῦ ἔμπορίου ἐπλούτισαν. Γαιοκτήμονες, ἄνθρωποι τοῦ κινήτου καὶ ἀκινήτου πλοῦτου γεννοῦν ἔντονον οἰκονομικοκοινωνικὸν διαφορισμὸν.

— Ἡ μορφή τῆς Οἰκονομίας.

Ἡ μορφή τῆς Οἰκονομίας, ὅμως, δὲν εἶναι ἡ ἀμιγῆς μορφή τῆς οἰκονομίας τοῦ ἀρχαίου καπιταλισμοῦ. Εἶναι μία μικτὴ οἰκονομία. Ἐνα κρᾶμα ἐλευθέρως χρηματικῆς οἰκονομίας, οἰκονομίας καπιταλιστικῆς καὶ μιᾶς κρατικῶς ἡμιδεσμευμένης οἰκονομίας, οὐχὶ πάντως καθαρῶς καπιταλιστικῆς. Πνεῦμα πορισμοῦ, ἀλλὰ καὶ πνεῦμα κερδοσκοπικὸν διέπει τὴν οἰκονομικὴν δρᾶσιν.

Ἄλλου γεωργική ποριστική φυσική οἰκονομία, ἄλλου οἰκιακή, ἄλλου καθαρῶς καπιταλιστική οἰκονομία. Καί ἡ μικτή αὐτή μορφή Οἰκονομίας ἀπέβη μία τῶν δυσχερειῶν τῆς ζωῆς τῆς Ἑλληνιστικῆς αὐτῆς Οἰκονομίας.

Τὸ δνειρον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου νὰ δημιουργήσῃ ἓνα παγκόσμιον κοινὸν πολιτισμὸν ὑπὸ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, δὲν ἐπραγματοποιήθη. Οἱ Διάδοχοι ἠκολούθησαν διαφορετικὴν ὁδὸν μιᾶς Ἀνατολικῆς ἀνελευθέρας ζωῆς. Ἔτσι, ἐπεσαν τὰ Ἑλληνιστικὰ κράτη ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους.

Θ'. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΤΟΧΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Ἑλλάς κατεξηγλημένη ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῶν 3 καὶ 2 π.Χ. αἰῶνων ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ρωμαίους. Τώρα ἡ Ἑλλάς στενάζει ὑπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν κατοχὴν ὡς μία Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀχαΐα.

Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Ρωμαιοκρατίας ἦτο δεινὴ. Ἡ μορφή τῆς οἰκονομίας τῆς εἶναι ἡ μορφή τῆς δεσμευμένης οἰκονομίας. Μία κλειστή, φυσικὴ οἰκονομία, γεωργοκτηνοτροφικὴ οἰκονομία, διὰ τὴν κάλυψιν τῶν κυρίων ἀναγκῶν τῆς ζωῆς. Μία περιορισμένη οἰκονομικὴ ζωὴ. Μία πλήρως μηχανικῶς δεσμευμένη Οἰκονομία.

Γ'. ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου (395 μ.Χ.) διαίρεται ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία εἰς Δυτικὸν καὶ Ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν Κράτος. Εἰς τὸ Ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν Κράτος ἀνήκει καὶ ἡ Ἑλλάς. Εἶναι τοῦτο τὸ ἀποκληθὲν Βυζαντινὸν Κράτος. Εἶναι ἓνας μέγας οἰκονομικὸς χῶρος. Ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ποὺ κατοικοῦσε εἰς τὸ Βυζάντιον διῆγε πενιχρὰν ζωὴν. Κυρία αἰτία τούτου ἦτο ἡ μεγάλη ἀνισότης ἐγγείων ἰδιοκτησιῶν. Ἐντονος οἰκονομικοκοινωνικὸς διαφορισμὸς ἐπικρατοῦσε παντοῦ. Σαφὴς διαφορισμὸς μεταξὺ τῶν «δυνατῶν» καὶ τῶν «πενήτων» τῶν δυνατῶν καὶ τῶν ἀδυνάτων.

Ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία εἶναι αἱ κύριαι πηγαὶ ζωῆς τῶν κατοίκων τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Τὸ ἐμπόριον ἐξυπηρετεῖ τὰς ἀνάγκας τοῦ μεγάλου αὐτοῦ κράτους. Ἐπίσης ἡ βιοτεχνία ἀναπτύσσεται συνεχῶς διὰ νὰ καλύψῃ τὰς ὄλονεν αὐξανόμενας ἀνάγκας. Κοινωνικὸς καταμερισμὸς ἔργων προσφέρει ποικίλα ἀγαθὰ. Ἀπὸ φυσικῆ, οἰκιακῆ οἰκονομίας, γίνεται συναλλακτικὴ καὶ χρηματικὴ οἰκονομία. Εἶναι ὁμως ἐλευθέρα καπιταλιστικὴ; Ἀμφιβάλλομεν. Μᾶλλον εἶναι μικτὴ οἰκονομία, ἄλλου ἡμιδεσμευμένη καὶ φεουδαλική, ἄλλου καπιταλιστικὴ, ὅπου διέπει αὐτὴν κερδοσκοπικὸν πνεῦμα.

Χίλια ἔτη ζωῆς καὶ σκληρῶν ἀγώνων τοῦ Βυζαντίου ἐναντίον τῶν Βαρβάρων ἐξησθένησαν τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Οἰκονομίαν αὐτοῦ. Τέλος ὑπετάγη εἰς τοὺς Τούρκους τὸ 1453.

ΙΑ'. Η ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Πρὶν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, τὸ Βυζάντιον κατελύθη ὑπὸ τῶν Φράγκων Σταυροφόρων. Ἡ Δ' Σταυροφορία ἐπέτυχε τοῦτο. Ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας Βαλδουίνος ἀνεκηρύχθη Ἀυτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου. Ἡ Ἑλλάς περιῆλθεν ὀλόκληρος εἰς τοὺς Φράγκους καὶ Ἑνετοὺς. Ἡ Ἑλλάς διηρέθη καὶ διενεμήθη εἰς πριγκιπᾶτα, Δουκᾶτα καὶ Φέουδα. Οὕτως εἰσῆχθη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Δυτικὸς Φεουδαλισμὸς. Πάντως λέγουν, ὅτι ἡ σκληρότης τῶν Βυζαντινῶν ἐπιχωρίων ἀρχόντων ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὁ Φεουδαλισμὸς οὗτος τῶν Φράγκων ἀπετέλεσεν ἀνακούφισιν τῶν πληθυσμῶν. Σῶζονται πολλοὶ πύργοι τῶν φεουδαρχῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πολλὰ ἑνετικά κάστρα, ἐπίσης.

Ἡ γεωργία, εἰς τὰς εἰρηνικὰς περιόδους, παρουσίασε κάποιαν ζωὴν. Ἡ ἀμπελοργία καὶ ἡ οἰνοποιία ἤκμασαν. Εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἰσῆχθη εἰς Πελοπόννησον ἡ καλλιέργεια τῆς κορινθιακῆς σταφίδος. Ἡ βιοτεχνία συνεχίσθη ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχε βιοτεχνικὴ παράδοση, βιοτεχνικὸς πολιτισμὸς. Τὸ ἐμπόριον χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ ζωηρὰν κίνησιν ὑπῆρχε. Ἡ μορφή τῆς Οἰκονομίας εἶναι ἡ μορφή τῆς μηχανικῶς δεσμευμένης οἰκονομίας, τῆς φεουδαλικῆς μορφῆς.

ΙΒ'. Η ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας, ἡ Ἑλληνικὴ Οἰκονομία, ὀπισθοδρόμησε ἀκόμη περισσότερον. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ τουρκοκυριαρχία ἀπέβαινε ἐπαχθεστέρα, παρακαλώουσα κάθε οἰκονομικοκοινωνικὴν πρόοδον. Μία οἰκιακὴ φυσικὴ οἰκονομία ἐπικρατεῖ. Ἐμποροπανηγύρεις καλύπτουν τὰς ἀνάγκας προμηθείας ἀπαραιτήτων ἀγαθῶν.

Ἡ τουρκοκυριαρχία δὲν ἤλλαξε ριζικῶς τὸν οἰκονομικὸν βίον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ ἠκολούθησε τὰ κρατοῦντα εἰς τὸ Βυζάντιον. Διετήρησε τὴν μεγάλην ἔγγειον ἰδιοκτησίαν, τὴν φεουδαλικὴν οἰκονομίαν, τὴν οἰκονομίαν τοῦ φέουδου, τὴν οἰκονομίαν τοῦ τιμαρίου. Τὸ ἐμπόριον διεξήγετο κυρίως κατὰ τὰς ἔμποροπανηγύρεις. Ἡ βιοτεχνία ἦτο ἀνεπτυγμένη εἰς ὀλίγα μέρη π.χ. Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας, τὴν Βέροian, τὰ Ζαγοροχώρια τῆς Ἠπείρου. Μία μηχανικῶς δεσμευμένη φεουδαλικὴ Οἰκονομία ἐπικρατεῖ παντοῦ εἰς τὴν τουρκοκρατούμενην Ἑλλάδα.

ΙΓ'. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Τὴν περίοδον αὐτὴν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς δύο μέρη : Τὴν μεταβατικὴν περίοδον μᾶς ἡμιδεσμευμένης οἰκονομίας καὶ τὴν περίοδον τῆς ἐλευθέρως καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, περίοδον οἰκονομικοκοινωνικῆς ἀνάδου.

— Μεταβατική περίοδος ήμιδεσμευμένης Οικονομίας.

Μία νέα οικονομικοκοινωνική ζωή διαμορφούται εις τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Τὸ ἐμπορικὸν δαιμόνιον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς γίνεται καὶ πάλιν ἡ μηχανὴ τῆς προόδου. Ὁ οικονομικὸς βίος τῆς Ἑλλάδος ξαναγεννᾶται. Βαυαροὶ καὶ ὁμογενεῖς φέρουν εἰς τὴν χώραν μας τὴν πεῖραν τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς ἐξαπλοῦται εἰς τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν. Ἡ ἔθνικὴ βιομηχανία δημιουργεῖται, κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, μετὰ τὴν παράλληλον εἰσαγωγὴν ξένων βιομηχανημάτων. Ἡ βιοτεχνία ἀνυφῶται εἰς βιομηχανίαν. ἡ γεωργία ὁμως παραμένει ἡ βᾶσις τοῦ οικονομικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ ἀλλοῦ ἐπικρατεῖ τὸ λατιφούντιον (τσιφλίκι) ἀλλοῦ ἢ μικρὰ γεωργικὴ ἰδιοκτησία. Οἱ ἀκτῆμονες πάλιν παραμένουν δίχως γῆ. Οἰκονομικὸς διαφορισμὸς ὑφίσταται καὶ πάλιν ἔντονος, ὡς καὶ πρότερον.

Ἀπὸ τοῦ 1830 ἀρχίζει νὰ δημιουργῆται καὶ τὸ ἔθνικὸν συγκοινωνιακὸν δίκτυον. Τὸ ἐμπόριον παρουσιάζει κάπως ζωηρὰν κίνησιν. Ἡ μεταβατικὴ αὕτῃ περίοδος ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως πρὸς τὴν οἰκοδόμησιν μιᾶς νέας οικονομικῆς ζωῆς μέχρι τοῦ 1880 δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς καθαρῶς οἰκιστικὴ οἰκονομία, διότι ἔχομεν τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς μεγάλας ἐμποροπανηγύρεις, μετὰ ζωηρὰν κίνησιν συναλλαγῶν, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι εἶναι ἡ μορφή τοῦ νεωτέρου καπιταλισμοῦ, πολὺ πάντως ὀλιγώτερον ἢμποροῦμε νὰ ὀμιλῶμεν περὶ συγχρόνου ἐπιχειρηματικοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ. Εἶναι νομίζομεν μᾶλλον μία μικτὴ, φυσικὴ οἰκιστικὴ οἰκονομία καὶ χρηματικὴ καὶ συναλλακτικὴ, οὐχὶ πιστωτικὴ ἀκόμη, μία μορφή ἡμιδεσμευμένης οἰκονομίας, μετὰ ἀρκετὰ στοιχεῖα τῆς ἐλευθέρως ἐπιχειρηματικῆς κεφαλαιοκρατίας. Ἡ ὁλονὲν ἀνάπτυξις τῶν ἔθνικῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ δὴ τοῦ ἐμπορίου μετὰ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἔντονον κερδοσκοπικὸν πνεῦμα καὶ ἡ βιομηχανία μετὰ ἀρκετὰ πάγια κεφάλαια, προσδίδουν καπιταλιστικὸν χαρακτῆρα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Οἰκονομίαν. Ἡ παραγωγή διὰ τὴν Ἀγοράν, ἀποτελεῖ ἀκόμη ἓνα στοιχεῖον τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας.

— Περίοδος τῆς ἐλευθέρως καπιταλιστικῆς Οἰκονομίας.

Ὁ νέος πολιτισμὸς, ὁ βιομηχανοεμπορικὸς, φαίνεται νὰ ἐπικρατῆ ὀριστικῶς ἀπὸ τοῦ 1880. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἡ βιομηχανικὴ πρόοδος καθίσταται ἔντονωτέρα καὶ ὑπάρχει ζωηρὰ κίνησις ἰδρύσεως νέων βιομηχανικῶν οἰκονομικῶν μονάδων, μετὰ ὁλονὲν μεγαλυτέρας ἐγκαταστάσεις κεφαλαίου καὶ πρὸ πάντων τῆς εἰσαγωγῆς μηχανῶν. Μία χρηματικὴ καὶ πιστωτικὴ οἰκονομία διευκολύνει τὴν βιομηχανοεμπορικὴν αὐτὴν πρόοδον. Ἐπίσης προστατευτικοὶ δασμοὶ ὑποβοηθοῦν τὴν προσπάθειαν αὐτὴν ἐκβιομηχανίσεως τῆς χώρας.

Ἡ γεωργία παράγει πλέον ὄχι μόνον δι' ἰδίαν κάλυψιν ἀναγκῶν, δὲν εἶναι κλειστή οἰκιακὴ οἰκονομία, ἀλλὰ παράγει διὰ τὴν Ἀγοράν καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν Ἀγοράν. Τοῦτο εἶναι τὸ βασικὸν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα μιᾶς νεωτέρας καπιταλιστικῆς ἐπιχειρηματικῆς Οἰκονομίας. Τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας, π.χ. σταφίδα, ἐλαίαι, καπνὸς κλπ. γίνονται ἐμπορεύματα. Τὸ ἐμπόριον τὰ φέρει εἰς τὴν κατακλῶσιν. Ἰδρύνονται μεγάλαι ἐμπορικαὶ ἐπιχειρήσεις, ἐσωτερικοῦ καὶ διεθνοῦς ἐμπορίου. Τὸ ἐμπόριον καὶ πάλιν γίνεται ἡ μηχανὴ τῆς προόδου τῆς Ἑλληνικῆς Οἰκονομίας. Ἐν πνεῦμα κερδοσκοπικὸν διαπνέει ὀλόκληρον τὸν οἰκονομικὸν βίον τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν βιομηχανίαν ἐπικρατεῖ ἡ μεγάλη ἐπιχείρησις εἰς τὴν ὁποίαν συγκεντροῦται σημαντικὸν πραγματικὸν κεφάλαιον. Ἡ συγκοινωνία ἀναπτύσσεται συνεχῶς. Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων ὀλονὲν παρουσιάζει καὶ νέα ἐπαγγέλματα. Ὁ οἰκονομικοκοινωνικὸς διαφορισμὸς εἶναι ἔντονος. Ὑπάρχουν πάρα πολὺ πλούσιοι, ἀλλὰ καὶ πτωχοί, πάρα πολλοὶ πτωχοί. Ἡ μορφή τῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ μορφή τοῦ νεωτέρου καπιταλισμοῦ.

Πάντως παρὰ τὴν ἐμποροβιομηχανικὴν πρόοδον, εἰς σύγκρισιν μὲ ἄλλας βαλκανικὰς χώρας, ἡ Ἑλλὰς παραμένει, κατὰ βάσιν, γεωργικὴ χώρα, προμηθευομένη τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐξειδικευμένων βιομηχανικῶν προϊόντων ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς ἐναντι κυρίως τῶν εὐγενῶν γεωργικῶν προϊόντων (καπνοῦ, σταφίδος, ἐλαίου κλπ.). Γενικῶς ἡ Ἑλλὰς κάμνει μεγάλας προσπάθειας νὰ ἀναπτυχθῇ βιομηχανικῶς, π.χ. ἐργοστάσια Πτολεμαΐδος, ἔργα ΔΕΗ κλπ. καὶ ἄλλαι βιομηχανικαὶ οἰκονομικαὶ μονάδες, διότι μόνον μὲ τὴν βιομηχανικὴν τῆς ἀνάπτυξιν καὶ μὲ τὴν παράλληλον γεωργικὴν ἀνάπτυξιν τῶν εὐγενῶν ἀγαθῶν τῆς, θὰ ἐπιτύχῃ τὴν πλήρη ἀπασχόλησιν τῶν ἔθνικῶν παραγωγικῶν τῆς δυνάμεων καὶ τελικῶς τὴν εὐημερίαν. Δυνατότητες πάρα πολλὰ ὑπάρχουν. Μίαν ἡμέραν καὶ ἡ Ἑλλὰς θὰ καταταχθῇ εἰς τὰς χώρας ὑψηλοῦ εἰσοδήματος. Σήμερον γίνεται μία γιγαντιαία προσπάθεια διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως τῆς Ἑλλάδος. Τότε ἡ μορφή οἰκονομίας θὰ γίνῃ ἡ μορφή τοῦ συγχρόνου βιομηχανο-ἐμπορικοῦ Καπιταλισμοῦ μὲ πλήρη Ἀπασχόλησιν.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τοῦ Οἰκονομικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος.

—Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἄρχεται ἀπὸ τὴν 3ην χιλιετηρίδα.

—Ἡ κἀθοδος τῶν Ἀρίων πραγματοποιεῖται ἀπὸ τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Ὁ βόρειος πολιτισμὸς ἐξαπλοῦται εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἐμφανίζεται εἰς τὴν βαλκανικὴν.

—Αἱ Ἑλληνίδες πόλεις γεννῶνται ὅταν οἱ Ἄριοι κατοικοῦν μονίμως ἓνα τόπον.

—'Η Όμηρικὴ Οἰκονομία ἐμφανίζεται ὡς αὐτάρκης οἰκονομία τοῦ Οἴκου.

—'Ο ἀποικισμὸς τῶν Ἑλλήνων ἐμφανίζεται ἀπὸ τοῦ 12 π.Χ. μέχρι τοῦ 7ου αἰῶνος.

—'Η Σπάρτη παρουσιάζει τὴν μεγαλύτεραν συντηρητικότητα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Εἶναι ἓνα στρατόπεδον, γαιοκτημόνων μὲ πνεῦμα ἀριστοκρατικόν.

—Δί' Ἀθῆναι ἀντιθέτως ἀποτελοῦν τὸ παράδειγμα τῆς προόδου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Παρουσιάζουν μορφήν Οἰκονομίας καπιταλιστικῆν κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν, μορφήν παρομοίαν μὲ τὴν σημερινὴν ἐπιχειρηματικὴν καπιταλιστικὴν.

—'Η Ἑλληνιστικὴ Οἰκονομία παρουσιάζει μορφήν οἰκονομίας μικτῆν. Ἄλλοῦ γιωργικὴν καθυστερημένην καὶ ἄλλοῦ προοδευτικὴν καπιταλιστικὴν.

—Κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν κατοχὴν ἡ οἰκονομία εἶναι δεσμευμένη καὶ φεουδαλική.

—'Η Βυζαντινὴ Οἰκονομία εἶναι μικτή, ὅπως καὶ ἡ ἑλληνιστικὴ οἰκονομία.

—'Η Οἰκονομία κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν εἶναι δεσμευμένη φεουδαλική.

—'Η Οἰκονομία κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν εἶναι καθυστερημένη φεουδαλική.

—'Η Οἰκονομία τοῦ Νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους εἶναι κατὰ τὴν μεταβατικὴν περίοδον μέχρι τοῦ 1880 ἡμιδεσμευμένη καὶ κατόπιν καπιταλιστικὴ ἐλευθέρα Οἰκονομία.

—'Η σύγχρονος προσπάθεια Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως ὁδηγεῖ τὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας εἰς τὴν μορφήν τῆς οἰκονομίας τοῦ συγχρόνου Βιομηχανοεμπορικοῦ καπιταλισμοῦ μὲ πλήρη Ἀπασχόλησιν καὶ λαϊκὴν Εὐημερίαν.